

„Prezidentas Smetona“

Apie Lietuvos karo laivą ir jo įgulą

„Prezidentas Smetona“

Apie Lietuvos karo laivą ir jo įgulą

Sudarytojai Romaldas Adomavičius, Romualdas Adomavičius

Redaktorė Romualda Nikžentaitienė

Maketo autorius Andrius Lekšutis

Leidinyi išleistas Kultūros rėmimo fondo lėšomis

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

ISBN 978-609-95879-6-7

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno
Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

© Lietuvos jūrų muziejus, 2019

Turinys

Įvadas	11
------------------	----

I DALIS. Biografijos ir likimai

Karo laivas PREZIDENTAS SMETONA	15
Adolfas Darginavičius	26
Adomas Daugirdas	28
Adomas Janonis	30
Antanas Kaškelis	32
Vytautas Stanislovas Kuizinas	35
Povilas Julius Labanauskas.	38
Viktoras Lapas	41
Antanas Michelevičius.	42
Ričardas Bernardas Nakas	44
Juozas Tamašauskas	46
Juozas Baltramiejus Teleiša.	48
Viktoras Vitkauskas.	50
Aleksas Juotka	56
Bronius Kaušyla	58

II DALIS. Prisiminimai

Aloyzas Každailis kalbina buvusį laivo PREZIDENTAS SMETONA jūreivį Praną Grigą	63
Karo laivai.	89
Galite tikėti ar netikėti. Neeilinė Povilo Labanausko istorija	93
P. J. Labanausko laiškų Konstancijai Petrikaitei fragmentai	118
Vytauto Skrinsko atsiminimai	126

III DALIS. Atspindžiai

Mokomas laivas	131
Šis tas apie laivą PREZIDENTAS SMETONA	139
Iš spaudos.	142
Kronika	142
Kontrabanda ir kaip su ja kovojama	142
Kronika	145
Pirmojo mūsų laivo belaukiant	146
Iš Vidaus reikalų ministerijos darbų	148
Pirmas Lietuvos laivas PREZIDENTAS SMETONA	149
Iš Klaipėdos. PREZIDENTAS SMETONA Klaipėdos uoste.	149
Lietuvos gyvenimas.	149
Per tris dienas aplink Lietuvą	150
PREZIDENTAS SMETONA jūrose	151
Sveikinimai iš PREZIDENTO SMETONOS jūrose	151
Be pavadinimo.	151
Klaipėdos iškilmės	152
Kur buvo PREZIDENTO SMETONOS laivas?	152
Nepaprasti PREZIDENTO SMETONOS laivo nuotyčiai	152
PREZIDENTO SMETONOS laivo nuotyčiai	153
Kieno kontrabandinis laivas?	154
Kontrabandininkų laivas paskendo	154
Kontrabandinio laivo pėdsakų neranda	155
Dėl PREZIDENTO SMETONOS jūrininkų likimo.	156
Kontrabandininkų laivas atplaukė į Dancigą.	157
Mūsų jūrininkai Dancige	157
Mūsų jūrininkai grįžta į Klaipėdą	158
Mūsų jūrininkai grįžo į Klaipėdą	158

Mūsų nepasisekimo priežastis, suėmus kontrabandininkų laivą	158
Sulaikytas spirito kontrabandininkų laivas WESTA	161
Lietuvos karo laivynui besikuriant	162
Pavasaris Baltijos jūroje	167
Trys saulėtos dienos pajūryj	170
Iš mūsų kariškojo mokomojo laivo gyvenimo	172
Karo laivas PREZIDENTAS SMETONA	173
Karo laive	175
Iš mano dienoraščio	179
Karo laivui PREZIDENTAS SMETONA	190
Klaipėdos pabaisa	191
Vyr. Ginkluotųjų Jėgų Viršininkas jūroje.	194
Lingvistas jūrine uniforma	198
Iš universiteto miestelio	202
Mokomojo karo laivo PREZIDENTAS SMETONA dienos tvarkaraštis . . .	204
Mokomojo karo laivo PREZIDENTAS SMETONA savaitės tvarkaraštis . .	206
Valčių kursavimo tvarkaraštis	207
Mokomojo karo laivo PREZIDENTAS SMETONA įgulos mokymo programa.	207
Mokomojo karo laivo PREZIDENTAS SMETONA įgulos mokymo programa.	208
Karo laivo PREZIDENTAS SMETONA savaitinių jūreivių užsiėmimų tvarkaraštis 1937 m. gegužės mėn..	210
1936 01 23. Karo laivo PREZIDENTAS SMETONA žinios apie personalo sudėtį	211
Karo laivo PIRMŪNAS raportas	212
Įsakymas dėl laivo įgulos paskyrimo.	215

In Memoriam
Romaldas Adomavičius
1955 12 12–2019 07 02

Mieli skaitytojai, prieš Jūsų akis knyga, gimusi dėka Romaldo Adomavičiaus ilgamečio darbo ir pasišventimo Lietuvos jūrinės istorijos temai. Gimęs ir užaugęs vidurio Lietuvoje, jis savo gyvenimo energiją paskyrė pamario, pajūrio kultūros ir jūreivystės istorijos tyrimams. Pasidavęs jūros traukai, jis jautė pareigą atgręžti valstybės ir tautos žvilgsnį į plačiuosius vandenis. Kaip ir mūsų laivyno herojai, kurių istorijas iškėlė į dienos šviesą, jis buvo vandens žmogus. Marių vandenys, kuriuos jis vadino Mažosios Lietuvos jūra, jį ir priglaudė amžinam poilsiui. Dabar jis sklando tarp mūsų kaip legenda primindamas savo žodžius – „Lietuva–jūrinė valstybė, bet iki jūrinės tautos dar reiktų padirbėti...“
Padirbėkim.

Romualdas Adomavičius. Lietuvos jūrų muziejus

Įvadas

Minėdami Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį, atsigrežiame į Nepriklausomybės iškovojimo ir tvirtinimo laikus, kai šalyje sunkiai, tačiau kryptingai buvo kuriama bei plėtojama nacionalinė ekonomika ir kultūra. Daugelyje ekonomikos šakų viską teko pradėti nuo nulio. Klaipėdos uosto veikla, tautinio jūrų prekybos laivyno steigimo reikalai pradžioje buvo labai komplikuoti dėl politinių aplinkybių ir kvalifikuotų nacionalinių kadro stokos. Antrajame Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetyje ir šiose srityse pastebimas žymus proveržis, išvedęs Lietuvą į jūrinių valstybių gretas.

Svarbus suverenos jūrinės valstybės požymis – karo laivynas. Lietuvos karo laivynas buvo įkurtas 1935 m. rugpjūčio 1 d., kai jo vėliava suplevė savo ant mokomojo laivo PREZIDENTAS SMETONA stiebo. Jis buvo vienintelis Lietuvos karo laivas iki pat Nepriklausomybės praradimo 1940 m. Koviniu atžvilgiu PREZIDENTAS SMETONA nebuvo galingas ginklas, tačiau sunku pervertinti laivo reikšmę „įjūrinant“ Lietuvos visuomenę, rengiant profesionalius jūreivius.

Šiame leidinyje pabandyta kaleidoskopiškai pateikti neskelbtus ir mažai žinomus tekstus apie karo laivą ir jo įgulą bei nuotraukas iš Lietuvos jūrų muziejaus archyvo ir privačių rinkinių. Moksliniai laivo istorijos tyrimai jau atlikti, o čia skelbiamoje medžiagoje galime surasti įvairių vertinimų, liudijimų ir požiūrių į karo laivo PREZIDENTAS SMETONA istoriją, veiklą ir kasdienybę nuo jo nupirkimo 1927 m. iki 1940 m. liepos mėn., kai laivą, jau pavadintą PIRMŪNU, Šventojoje užgrobė sovietinė NKVD pasienio kariuomenė.

Leidiny sudarytas iš trijų dalių. Pirmojoje dalyje „Biografijos ir likimai“ pristatomos sudarytojo parengtos vienuolikos karo laivo PREZIDENTAS SMETONA karininkų biografijos. Joje pateikiami ir fragmentiški duomenys apie buvusius laivo jūreivius A. Juotką ir B. Kaušylą, kuriuos Jūrų muziejui atsiuntė jų giminaičiai.

Įdomiausia skaitytojui turėtų būti antroji knygos dalis, kuri paremta autentiškais karo laivo jūreivių atsiminimais. Būsimasis Lietuvos jūrų muziejaus direktorius Aloyzas Každailis dar prieš sukuriant muziejų spėjo pakalbinti buvusį PREZIDENTO SMETONOS (tuo metu Pasienio policijos laivo) jūreivį Praną Grigą. Pokalbio garso įrašas saugomas Lietuvos jūrų muziejaus archyve ir skelbiamas pirmą kartą. Į laivą „nuo kranto ir iš vidaus“ savo atsiminimuose pažvelgia Romualdas Bėkšta. Apie tarnybą laive pasakoja Vytautas Skrinskas. Pakalbinęs buvusį laivo vadą Povilą Labanauską, JAV išėivių spaudoje didelį ir amerikietišškai dramatišką rašinį išspausdino A. Čižauskas. Knygoje pateikiami ir P. J. Labanausko tarnybos karo laive metu rašytų laiškų fragmentai padeda įsijausti į laivo įgulos kasdienę buitį. Nenustebkime, jei šios dalies tekstuose atrasime neatitikimų su realia laivo istorija ar to meto įvykiais. Atsiminimai – labai subjektyvi medžiaga, o ir laiko praėjo nemažai...

Trečia leidinio dalis – „Publikacijos ir dokumentai“. Čia aptiksime labai įvairios medžiagos apie laivą ir tarnybą jame. Ji nevienareikšmiška: nuo panegiriškų eilėraščių ir tekstų iki satyrinių eilių ir vertinimų. To meto spaudos puslapiuose pasirodžiusios informacijos eilutės liudija laivo įsigijimo peripetijas ir vėliau nutylėtus laivo nuotykius pirmojo susidūrimo su kontrabandininkais metu. A. Patašius aprašo R. Nako darbus. JAV karo meto spaudoje šmėkšteli V. Kuizino gyvenimo emigracijoje akimirkos. Laivo istorijos tėkmę pailiustruoja keletas originalių dokumentų iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo.

Tikimės, kad šie „margi“ tekstai sudomins skaitytoją, besidomintį Lietuvos laivyno istorija.

Romaldas Adomavičius. Lietuvos jūrų muziejus

I DALIS

Biografijos ir likimai

Karo laivas PREZIDENTAS SMETONA

Garlaivis. Eskadrinis minų traleris.

Pastatytas 1917 m. Gestemiundėje, Vokietijoje. Suteiktas numeris „M-59“.
Nuleistas į vandenį 1917 10 31.

Statytojas: laivų statykla „G. Seebeck“. Statybos Nr. 402.

Užsakovas: Vokietijos karo laivynas.

Vandens talpa: 525 t.

Pavadinimas: PREZIDENTAS SMETONA (1927–1940).

Matmenys: 193 x 24,25 x 8,5 pėdos.

Dvi trijų cilindrų „Schulz“ firmos garo mašinos. Mašinų galingumas 1 850 AJ.
Du garo katilai. Greitis 16 mazgų.

Bunkeriuose tilpo 160 t anglies. Veikimo spindulys esant 14 mazgų greičiui
– 2 000 mylių.

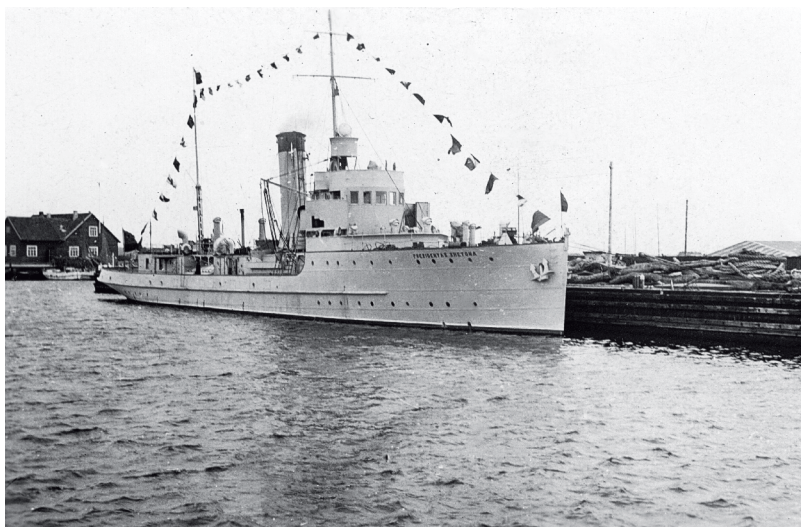
Ginkluotė: dvi 75 mm patrankos ir 4 kulkosvaidžiai.

Pradėtas eksploatuoti 1917 11 30. Išbrauktas iš Vokietijos karo laivyno
sąrašų 1921 10 24. 1922 08 02 parduotas Hamburgo bendrovei „Bieber“ už
1 mln. markių.

Lietuvos vyriausybei pirkti vokiečių minų tralerius siūlyta 1923 birželio mėn.

Pinigai laivui pirkti Ministrų Kabineto buvo paskirti jau 1926 m. pradžioje,
tačiau po rinkimų nauja kairioji vyriausybė planų atsisakė. Po 1926 m. gruodžio
perversmo vėl sugrįžta prie senojo sumanymo.

1927 m. biudžete „antikontrabandiniam“ laivui pirkti skirta 250 000 litų.

Karo laivas **PREZIDENTAS SMETONA** Šventosios uoste, 1939–1940 m.

Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys.

1927 m. sausio mėn. spaudoje pasirodė skelbimų dėl laivo pirkimo Pasienio policijai. Siūlymų laukta iki balandžio 1 d. Lietuvos jūrininkų sąjunga siūlė pirkti laivą ir karo reikalams bei pavadinti jį **PREZIDENTAS SMETONA**.

Laivą už 289 000 litų nupirko Lietuvos vyriausybė Pasienio policijai jūros sienai saugoti. Pavadintas **PREZIDENTAS SMETONA**.

Dar neparplukdytas laivas perduotas karo žinybai ir laikinai paskirtas sienai saugoti. Birželio 9 d. Ministrų Kabinetas nutarė Pasienio policijos reikalams skirtą laivą „M-59“ perduoti Krašto apsaugos ministerijos žinion.

Lietuvos vėliava laive pakelta Vilhelmshafene birželio 5 d. Atplaukė į Klaipėdą birželio 17 d. Suremontuotas ir nudažytas.

Pirmasis vadas A. Daugirdas (iki 1927 12 01), paskui A. Kaškelis, inžinierius tarnautojas Freidankas. 1927 m. vyriausiasis inžinierius A. Michelevičius, vyresnysis šturmanas A. Sakavičius, artilerijos karininkai J. Niauronis ir V. Remeikis, bocmanas J. Tamašauskas. 1928–1932 m. ir 1935–1940 m. laivo

inžinierius A. Darginavičius. 1929 m. liepos mėn. šturmanas B. Bervingas.

1927 m. liepos mėn. patvirtinti etatai: 5 karininkai ir 22 jūreiviai.

1927 11 03 sulaikė kontrabandininkų laivą HASSAN BIER.

1928 05 11 ties Nida išgelbėjo jūros srovių atplukdytus latvių žvejus iš Liepojos motorinio kuterio Nr. 5, sugedus jo varikliui.

1928 08 01 norėta pasiųsti vytis iš uosto išplaukusį garlavį LYDYS, tačiau laive nebuvo kapitono ir dalies įgulos, laivas stovėjo be garo.

1928 08 11 išplaukė pasitikti į teritorinius vandenis įplaukusių 13 sovietinių karo laivų; šie pasišalino.

1929 m. gegužės mėn. laivo įgula surinko 177,80 Lt skurstantiesiems paremti.

1929 05 15–24 dokuotas Liepojoje.

1929 06 08 išgelbėjo kelis Šventosios žvejus iš apvirtusių laiveliių.

1930–1931 m. vyresnysis šturmanas A. Janonis, vyriausiojo mechaniko pareigas laikinai ėjo J. Bindokas.

1930 02 06 ties Palanga sulaikė kontrabandininkų laivą WESTA. 1930 m. liepos mėn. remontuotas Liepojoje.

1931 m. sausio mėn. etatai: kapitonas, kapitono padėjėjas šturmanas, inžinierius, inžinieriaus padėjėjas mechanikas, artilerijos karininkas, bocmanas, 2 vairininkai, 2 jūreiviai, virėjas, pasiuntinys, 2 vyresnieji mašinistai, 2 jaunesnieji mašinistai, 2 vyresnieji kūrikai, 4 jaunesnieji kūrikai, radio-telegrafistas, 2 artilerijos eiliniai, 2 kulkosvaidininkai.

1932 m. pastatytas Klaipėdoje, Tvirtovės griovyje. Atleistas iš Pakrančių apsaugos tarnybos nuo 1932 01 01.

1927–1932 m. laive įvairias pareigas taip pat ėjo Aksamitas, J. Bagdonas, P. Balkys, Z. Baranauskas, V. Bučys, L. Bučys, V. Budreckas, P. Cvionka, V. Deksnys, B. Filipavičius, G. Freidankas, O. Freidankas, A. Gabys, K. Gaižauskas, V. Glemža, P. Grigas, B. Grunskis, V. Gusčiauskas, J. Ilčiukas,

L. Janušis, J. Jasiukaitis, P. Jonušis, L. Kaminskas, A. Karaška, K. Kasputis, P. Kazakevičius, M. Kelpša, N. Kirilovas, J. Mačernis, K. Maskoliūnas, V. Maslauskas, S. Mataitis, J. Mikalauskas, S. Navickas, T. Papliovkinas, V. Petraitis, J. Petrauskas, S. Petrauskas, B. Petrutis, R. Pulkaitis, M. Pusvaškis, A. Racevičius, E. Račkauskas, A. Reserskis, M. Skėrys, K. Steponavičius, M. Šimkus, R. Šneideraitis, P. Šuliauskas, J. Venskūnas, J. Verba, M. Vežikauskas, V. Vitkauskas.

1932 12 28 Vyriausybė leido Krašto apsaugos ministerijai perimti laivą iš Vidaus reikalų ministerijos. Perimtas 1933 m. pradžioje. 1933–1934 m. pavaldus Šarvuočių rinkinei. Vadas A. Kaškelis, tarnautojas P. Balkys (bocmanas), civiliai tarnautojai V. Gusčiauskas ir S. Petrauskas.

1933 m. lapkričio mėn. laivo vyresnysis mašinistas S. Petrauskas, kūrikai V. Gusčiauskas ir A. Racevičius. Jie naktimis ir sargavo.

1934 m. balandžio mėn. dar nebuvo aišku, ar laivas bus remontuojamas ir eksploatuojamas.

1934 m. birželio–liepos mėn. remontuotas, ruoštas dokuoti Liepojoje. Ten buvo rugpjūčio 16 d. – rugsėjo 13 d.

Remonto metu laive dirbo K. Miliauskas.

Apginkluotas dviem 20 mm priešlėktuviniais „Oerlikon“ pabūklais ir 4 naujais kulkosvaidžiais.

Nuo 1935 08 01 – mokomasis karo laivas. Įgula nuo 1935 05 01: 5 karininkai ir 43 jūreiviai.

1935 08 02 iš Šarvuočių rinktinės į įgulą komandiruoti liktiniai ir būtinios tarnybos kariai.

Vadas majoras A. Kaškelis (iki 1939 12 01), laivo inžinierius A. Darginavičius (iki 1940 05 09), navigacijos karininkas V. Kuizinas, artilerijos karininkas P. Labanauskas. Dislokacijos vieta – prie Šiaurinio rago, ties Dangės žiotimis.

Spalio 26 d. pirmą kartą išplaukė su Karo laivyno vėliava.